

УДК 378:351.851

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ПРОЕКТІВ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»

Частина 1: Необхідність уточнення термінів

С. Ф. Кленко

Досліджується понятійно-категоріальний апарат проектів Закону України «Про вищу освіту» (2010–2013). У Частині 1-й встановлено, що розробники законопроектів приділяють недостатню увагу визначенню мети національної системи вищої освіти, понять «вища освіта», «система» і «структура» вищої освіти. Унаслідок цього окремі пропонувані регулятивні заходи виявляються не актуальними і не сприятливими для розвитку вищої освіти країни як системи, відповідальної за консолідацію суспільства, його економічний, культурний, освітній та інтелектуальний розвиток.

Ключові слова: системний підхід, система вищої освіти, модель переходу "ВНЗ - ринок праці", післядипломна освіта.

Кленко С. Ф. Понятійно-категоріальний апарат проектів Закону України «О высшем образовании». Часть 1: Необходимость уточнения терминов

Исследуется понятийно-категоріальний апарат проектів Закону України «О высшем образовании» (2010–2013). В Части 1-й установлено, что разработчики законопроектів уделяют недостаточное внимание определению цели национальной системы высшего образования, понятий «высшее образование», «система» и «структура» высшего образования. Вследствие этого отдельные предлагаемые регулятивные меры оказываются не актуальными и не содействующими развитию высшего образования страны как системы, ответственной за консолидацию общества, его экономическое, культурное, образовательное и интеллектуальное развитие.

Ключевые слова: системный подход, система высшего образования, модель перехода "ВУЗ - рынок труда", последипломное образование.

Conceptual and Categorical Apparatus of Drafts Law of Ukraine "On Higher Education". Part 1. The Necessity to Precise Concepts Definition.

Conceptual and categorical apparatus of drafts law of Ukraine "On higher education" (2010-2013) is researched in the paper. In the Part 1 it was defined that the law drafts' developers don't pay enough attention to the definition of the purpose of national system of higher education, concepts of "higher education", "system" and "structure" of higher education. As a result, some proposed regulation activities are not enough actual and not favourable for the higher education development as a system, that is responsible for society consolidation, its economical, cultural, educational and intellectual development.

Keywords: higher education, aim of the national system of the higher education, system of the higher education, structure of the higher education

Вступ

Ухвалення Верховною Радою нової редакції Закону України «Про вищу освіту» перетворюється на дедалі ймовірніший факт. На сайті МОН з'явився проект Концепції реформування системи ліцензування та акредитації у вищій освіті України [...], суголосний нормам проекту Закону України «Про вищу освіту» (№ 1187-2), підготовленого робочою групою під керівництвом М. З. Згуровського (внесений В. І. Балогою), що певною мірою свідчить про можливість

його якнайскорішого прийняття. Здається, історія з розробленням та ухваленням закону про вищу освіту, яку журналісти справедливо порівняли з багатосерійною мильною оперою, що млявим сюжетом утомила глядачів [1], добігає фіналу.

Проте і на цій стадії залишається актуальним питання про понятійно-категоріальний апарат проектів Закону України «Про вищу освіту» (2010–2013). У цій статті автор прагне показати, що розробники всіх законопроектів приділили недостатню увагу визначенню фундаменталь-

Кленко Сергій Федорович, доктор філософських наук, доцент, проректор із наукової роботи Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

них основ закону, найперше, мети національної системи вищої освіти, понять «вища освіта», «система» і «структура» вищої освіти. Через це всі законопроекти містять методологічну помилку, що полягає в намаганні їх авторів відокремлено здійснювати оптимізацію індивідуальних частин української вищої освіти, не формуючи повне й адекватне розуміння поняття «система вищої освіти» (далі – ВО) і інших понять, за допомогою яких вона конструюється й легітимізується.

Досвід розвитку національної системи ВО (далі – НСВО) і світової системи ВО сконденсовано в серії законопроектів «Про вищу освіту»: проект МОНМСУ обсягом 84 с. [2], Ю. Р. Мірошніченка – 56 с. [3] (далі – проект «М»); М. З. Згуровського (далі – проект «З») – 90 с.; А. П. Яценюка (далі – проект «Я») – 80 с.; С. В. Ківалова – 79 с. (далі – проект «К»). Ці проекти мають багато деталей, обговорення яких заслуговує обсягу книжок, особливо з огляду на історію протестів щодо проектів Закону «Про вищу освіту», що описана в статті Вікіпедії [4].

Розглядаючи законопроекти в динаміці, ми бачимо певне нове шліфування моделі ВО України порівняно з першими законопроектами, що містили волюнтаристські та жорстко регулятивні положення, які могли призвести до катастрофи ВО України. Чи змінилася ситуація? Як поліпшується в серійному законопроекті проект розвитку НСВО країни, у якій поки що немає жодного університету світового класу?

Певною мірою – так. Серія законопроектів деталізовано виписує процедури вирішення десятків питань на зразок «хто розробляє та затверджує стандарт ВО?» тощо []. Проте постатейний аналіз законопроектів показує, що їх розробники менше ніж на чверть бачать однаково систему ВО – і термінологічно (описуючи одні й ті ж феномени різними термінами), і методологічно. Так, у проекті «Я» 97 статей, у проекті «К» – 74 статті; у проекті «З» – 79 статей; у цих трьох законопроектах спільними виявляються назви всього 30 статей, 41 стаття має однакові назви у двох із якихось цих проектів. Якщо укласти сумарний список статей з усіх законопроектів і вилучити з нього повторювані назви статей, то в 146 статтях цього списку лише 75 статей – більша половина списку – будуть наведені лише в одному із трьох проектів. Тобто законопроекти досить різні, і жаль, якщо гарні ідеї з них буде втрачено в кінцевому варіанті, а проблемні для всіх них місця залишаться. Подолати це і покликана пропонована стаття.

Ми зупинимось в ній на необхідності уточнення в законопроектах визначень понять «вища освіта», «мета національної

системи вищої освіти», «система вищої освіти», «структура вищої освіти». Нечіткість наявних дефініцій виявляється, зокрема, у невизначеному статусі «піддипломної освіти». Щодо неї і досі не зрозуміло, є вона частиною вищої освіти чи складовою «освіти впродовж життя» і залишається поза системою вищої освіти. Щоб уникнути таких проблем, пропонується послідовно дотримуватися системного підходу, згідно з яким необхідно передусім оптимізувати всю систему, а не відокремлені її частини. До системи вищої освіти належать також граничні фундаментальні підсистеми НСВО – її «вхід» («школа – ВНЗ, правила вступу») і «вихід» («ВНЗ – ринок праці»: державне замовлення). Наприкінці статті розглядаються лише два питання щодо моделі переходу «ВНЗ – ринок праці» – «арифметика підготовки кадрів із вищою освітою» та прирівнювання «спеціалістів» до «магістрів». Сподіваюся, читач із розумінням поставиться до розлогого цитування джерел та наведення їх у посиланнях до статті. Це викликано бажанням якнайглибшого обґрунтування тез автора і полегшення критичного їх розгляду читачем.

1. Необхідність уточнення термінів

Рене Декарт свого часу застерігав: *«Визначте значення слів, і ви позбавите людство половини його помилок».*

Необхідно відзначити роботу авторів законопроектів із поліпшення понятійного апарату останніх. Так, у серії законопроектів МОНМСУ збільшено кількість означуваних у них термінів із 22-х до 36-ти, у проекті «К» надається визначення 36-ти термінів, у проекті «Я» – 33-х. Потрібно визнати як крок назад проект «З», у якому визначено лише 21 термін.

Хоча «Національний освітній глосарій: вища освіта» (2011) містить 138 ключових термінів, що презентують поняттєво-термінологічний апарат ВО, який використовується міжнародною, європейською, українською фаховою спільнотою, насамперед при реалізації Міжнародної стандартної класифікації освіти та Болонського процесу [6], проте поданий у ньому перелік термінів ще не є вичерпним і адекватним ситуації української освіти у світовому та європейському просторах ВО.

З огляду на методологічну вказівку Декарта маємо визнати безпідставною критику з Висновку Головного науково-експертного управління ВРУ від 12.01.2011 р. щодо законопроекту «М» відносно того, що в ньому «нерідко дається визначення загальновідомих термінів або таких, що не мають безпосереднього відношення до цього законопроекту («академічні свободи», «вища освіта», «вищий навчальний заклад», «якість освіти», «якість освітньої діяльності» тощо)» [7, с. 3].

Звичайно, не потрібно допускати «дублювання та збільшення обсягів законодавчих актів», але про термінологію варто домовлятися. Не такими вже й загальновідомими та зрозумілими є терміни «ВО», «система», «структура», «сфера», «простір» ВО, «вищий навчальний заклад», а закон – не місце для вправління з «красними слівцями», якими є «сфера», «простір» тощо.

Наприклад, «сфера ВО». Чим остання відрізняється від «системи ВО»? Чому статтю «Управління у сфері ВО» названо саме так, а не «Управління в системі ВО»? У законопроекті МОНМС термін «система ВО» використано 12 разів, а термін «сфера ВО» – 25 разів, проте останній у них не має визначення і, як можна побачити, вживається як синонім поняття «система ВО». Так само і в інших проектах. Аналогічно, поняття «освітній простір» у законопроекті МОНМС згадується 5 разів – «світовий освітньо-науковий простір», «світовий освітній простір» та «Європейський простір ВО». Інтуїтивного розуміння цих та інших понять для законопроектів не досить.

Що є ВО? Яка її мета? Розгляньмо відповіді на ці питання в запропонованих законопроектах.

2. Визначення поняття «вища освіта» в законопроектах

«Національний освітній глосарій: вища освіта» надає таке визначення: «Вища освіта (*higher / tertiary education*) – формальна освіта, що надається на найвищих (5-му і 6-му) освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти в університетах, інших закладах ВО / вищих навчальних закладах та відповідає 5–8-м рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» [8]. Можна було б задовольнитися цим визначенням, але тоді в закон потрібно імплементувати зміст названих міжнародних документів. Обходячи це завдання, законопроекти намагаються подати власні «домашні» визначення:

- проект «З»: «Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі у відповідній галузі знань та за певною кваліфікацією, на освітніх рівнях, що за складністю є наступними за рівнем повної загальної середньої освіти»;

- проект «К»: «Вища освіта – освіта, яка здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого засвоєння змісту освіти, що ґрунтується

на повній загальній середній освіті та завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації»;

- проект «Я»: «Вища освіта – освіта високого рівня спеціалізації та складності, яка ґрунтується на повній загальній середній освіті і передбачає здобуття фундаментальної освіти з галузей науки та відповідної професійної підготовки».

Ці визначення намагаються інтегрувати багатозначність терміна «освіта», яким щонайменше відображаються такі денотати, як процес (передача й засвоєння соціально-культурного досвіду, а також формування здатності до його збагачення – освітній процес); система (сукупність установ, що виконують освітні завдання – система освіти); акумуляція результатів освітнього процесу (тобто «освіченість» – настанови, знання, розуміння, вміння, компетентності, здобуті під час навчальної діяльності і здатність застосовувати їх для виконання пізнавальних і практичних завдань або «рівень освіти» – наявність документа про закінчення початкового, середнього чи вищого навчального закладу).

Проект «З» модифікує визначення з проекту «М», у якому ВО визначається як «освіченість» – «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, здобутих особою у вищому навчальному закладі та необхідних для виконання нею професійних завдань і обов'язків за відповідною спеціальністю».

Проект «К», своєю чергою, модифікує законопроект МОНМС, де «ВО» визначається як акумуляція результатів освітнього процесу: «Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту освіти, що ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації». Визначення № 27 у законопроекті МОНМС встановлює «рівні вищої освіти» (тобто «рівні рівня освіти», якщо врахувати, що «вища освіта – рівень освіти...») – «освітньо-кваліфікаційний, освітньо-науковий рівень ВО» – характеристики «ВО за ознаками ступеня сформованості професійної компетентності особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки певного рівня професійної діяльності». А стаття 6 «Структура ВО» до структури ВО (тобто її рівнів), до освітньо-кваліфікаційних рівнів (молодший спеціаліст; бакалавр; магістр) і освітньо-наукового рівня (доктор філософії) додає ще й «науковий рівень ВО» – доктор наук. Постає питан-

ня: чи потрібно систему рівнів освіти, ступенів, кваліфікацій ускладнювати епітетами? Проект «Я» вищу освіту намагається визначити через поняття «фундаментальної освіти з галузей науки», що викликає додаткові запитання про зміст останнього поняття.

Головне: у цих визначеннях не віднайти сутнісні характеристики ВО як акумуляції результатів освітнього процесу. Фактично ВО визначається як освіта, що здобувається особою у вищому навчальному закладі. Такі визначення мають логічну помилку, оскільки в усіх визначеннях поняття «вищий навчальний заклад» наголошується на такій ключовій специфічній рисі останнього, як здобуття у ньому особами ВО:

«ВНЗ – окремий вид установи, ..., що ... забезпечує ... здобуття особами ВО, після дипломної освіти» (проект «З»);

«ВНЗ – освітній або освітньо-науковий заклад, що ... забезпечує навчання, виховання осіб, здобуття ними кваліфікації згідно з нормативними вимогами у сфері ВО» (проект «К»);

«ВНЗ – освітньо-науковий заклад, ... основними завданнями якого є освітня діяльність щодо надання ВО та проведення наукових досліджень» (проект «Я»);

«ВНЗ – ...заклад, який ... забезпечує ... здобуття особами кваліфікації відповідно до ... нормативних вимог у галузі ВО...» (проект «М»);

«ВНЗ – ...заклад, що ... забезпечує навчання ... відповідно до ... нормативних вимог у сфері ВО...» (законопроект МОНМС).

Отже, ВНЗ – заклад, який забезпечує ... навчання (здобуття особами кваліфікації) відповідно до ... нормативних вимог у галузі (сфері) ВО. Іншими словами, ВО здобувається у ВНЗ, а ВНЗ надають вищу освіту. Коло замкнулося. Такої помилки уникає Лімська Декларація, яка до «вищих навчальних закладів» включає «університети, інші центри, які надають освіту після середньої школи, науково-дослідні та культурні центри, що належать до них» [9]. Але і це визначення проблемне. Чи належать згідно з ним до категорії ВНЗ інститути післядипломної освіти як інститути, що надають програми «після-вищої» освіти? До питання діалектики «ВО – післядипломна освіта» повернемося пізніше, усунення якої з проблематики законопроектів якраз, на нашу думку, і свідчить про помилкове намагання оптимізувати НСВО шляхом відокремленої оптимізації її індивідуальних частин.

Яким же чином можна сформулювати визначення ВО, уникаючи хибних кіл?

Передусім зауважмо, що Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО 2011) не використовує поняття «ВО», а лише «третинна освіта (рівні МСКО 5-8)»:

Таблиця 1

Визначення поняття «вища освіта» в законопроектах

Проекти	Питання, які наголошено у визначеннях законопроектів:				
	що є ВО?	на чому ґрунтується ВО?	де здобувається ВО?	як здобувається ВО?	чим завершується ВО?
Проект «З».	Сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей.	За складністю є наступними за рівнем повної загальної середньої освіти.	—	—	—
Проект «К»	Освіта.	На повній загальній середній освіті.	У вищому навчальному закладі.	У результаті послідовного, цілеспрямованого засвоєння змісту освіти.	Здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.
Проект «Я»	Освіта високого рівня спеціалізації та складності	На повній загальній середній освіті.	—	—	Передбачає здобуття фундаментальної освіти з галузей науки та відповідної професійної підготовки.

«Третинна освіта ґрунтується на середній освіті, організовуючи навчальну діяльність у рамках спеціалізованих галузей освіти. Вона спрямована на навчання на більш високому рівні складності і спеціалізації. Третинна освіта включає те, що зазвичай розуміється як академічна освіта, але «третинна освіта» – ширше поняття, оскільки вона включає професійну освіту» [10, С. Annex – page 91].

Проте і це визначення не є досконалим.

Потрібно, по-перше, врахувати, що «ВО відрізняється від початкової і середньої освіти не тільки віком і рівнем знань тих, хто навчається, але і тим, що у її системі створюються і використовуються нові знання в культурній, соціальній і економічній сферах суспільства», як правильно і справедливо відзначається в доповіді ЮНЕСКО «До суспільств знання» (2005). У цій доповіді застерігається, що «без реалізації функцій наукових досліджень, відкриттів, інновацій вищі навчальні заклади перетворюються на установи «освіти третього щабля», що є звичайним продовженням початкової і середньої освіти. Брак границь між поняттями «ВО» і «освіта на її третьому етапі» може мати серйозні наслідки для багатьох країн, що розвиваються, які в умовах міжнародного поділу праці можуть обмежитися розвитком «третинної освіти», думаючи, що розвивають вищу. Таку помилку не слід робити. Для цього важливо розвивати як пріоритет наукову діяльність...» [11, с.100].

Очевидно, цю змістовну помилку і зроблено в українській серії законопроектів, що обмежилися розвитком «третинної освіти», «думаючи, що розвивають вищу», про що й заявлено в назві законопроектів.

По-друге, варто врахувати визначення ВО, прийняте Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР): «Рівень або етап навчання, що виходить за рамки середньої освіти. Таке навчання забезпечується установами ВО, такими, як державні та приватні університети, коледжі і політехнікуми, а також широким колом інших організацій, наприклад, середніх шкіл, підприємств, і, крім того, у рамках окремих ініціатив, заснованих на інформаційних технологіях, і на базі державних та приватних організацій (Wagner, 1999: 135)», яке використовується у звіті Світового банку «Побудова суспільства знань: нові завдання третинної освіти» [12, с. 6].

Отже, відповідним сучасним реаліям визначенням ВО може бути таке:

«Вища освіта (higher / tertiary education) – формальна академічна чи професійна освіта, що ґрунтується на середній освіті і здобувається в широкому колі організацій, у яких створюються і використовуються нові знання в культурній, соціальній і економічній сферах суспільства відповідно до

найвищих (5–8-х) освітніх рівнів за Міжнародною стандартною класифікацією освіти».

Можливо, автор не справедливий до укладачів проектів, оскільки критерії «вищості» освіти, її сутність більше розкриваються у визначеннях понять «система» й «структура» ВО і мети української НСВО? Розгляньмо це питання.

3. Мета національної системи вищої освіти

Як повідомляє Діана Лорільяр, ще 1997 р. у Британському комітеті з дослідження ВО (UK's National Committee of Inquiry into Higher Education) дійшли висновку, що «метою ВО є надання суспільству здатності прогресувати шляхом усвідомлення себе й світу, а коротко кажучи – підтримувати суспільство, яке навчається» (National Committee of Inquiry into Higher Education [NCIHE], 1997) [цит. за 13, с. 196].

Проте мета української НСВО загалом у законопроектах явно не сформульована.

На основі проекту «З» мету функціонування системи ВО можна реконструювати як «*підготовку конкурентоспроможного людського капіталу*», «*напрацювання істини стосовно викликів перед державою і суспільством*», «*сприяння сталому розвитку держави шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу шляхом створення умов для освіти протягом життя*» (ст. 3.2.1); а одним з основних завдань вищого навчального закладу проголошується «*участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу*».

Проект «К» також апелює до «людського капіталу», проголошуючи у преамбулі, що «цей Закон встановлює ... засади функціонування системи ВО ... з метою зростання людського капіталу...». Проте цю мету проект «К» далі не конкретизує і не намагається пояснити, чим є «зростання людського капіталу», згадуючи лише про «капітальне будівництво» та «капітальний ремонт».

Проект «Я» не висуває явну мету ВО взагалі, а поняття людського капіталу не використовує.

Законопроект МОНМС тавтологічно проголошує «основною метою діяльності вищого навчального закладу» «*забезпечення умов, необхідних для здобуття особою ВО, підготовку кадрів з вищою освітою для потреб України*» (ст. 21).

Із питань, що повинне бути метою систем ВО або університету у 21-му сторіччі, які образи і моделі мають допомогти рухатися університетам, у сучасній освітології укладено достатньо гарних концепцій. Наприклад, Пер Ніборг у статті «Вища освіта як суспільне благо та предмет суспільної відповідальності» виходить з того, що ВО має і соціальні, і індивідуальні

аспекти, що тісно пов'язані між собою, і виділяє такі завдання ВО:

- підготовку окремих людей до входження в ринок праці;
- підготовку молоді до самореалізації як активних громадян демократичного суспільства;
- особистий розвиток кожної людини;
- збереження й нарощування суми знань [14].

Вітчизняні дослідники В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв встановили, що «глобальна парадигма» університетського життя потребує від вищого навчального закладу формування в студентів уявлень про глобальний контекст їхніх життя та праці, сприяння засвоєнню ними «міжкультурної компетенції» як засобу орієнтації в глобалізованому світі. Отже, мова йде про формування громадян із новою глобальною ідентичністю як «громадян світу» (world citizens), що передбачає впровадження «глобальної освіти» як нового навчального предмета [15]. Проте серед головних завдань вищого навчального закладу ці завдання в серії законопроектів не згадуються.

Законопроект «М» також переймається лише побічними завданнями щодо «глобальної парадигми» університетського життя, які сформульовані у «Пояснювальній записці» до нього: 1) забезпечення автономії вищих навчальних закладів; 2) залучення роботодавців до формування змісту освітніх програм; 3) підвищення академічних свобод професорсько-викладацького складу та здобувачів ВО; 4) вдосконалення роботи Державної акредитаційної комісії України...; 5) покращення й чітке розмежування процедур ліцензування ... та акредитації ...; 6) забезпечення вищим навчальним закладам... рівних прав ...; 7) удосконалення системи і механізмів управління ...; 8) усунення причин, що уповільнюють адаптацію системи ВО до соціально орієнтованої ринкової економіки та її інтеграцію у європейський і світовий освітній простір [16, с. 2–3].

Отже, у законопроектах не встановлюється роль ВО у загальному розвитку, в оптимізації відносин між університетами та промисловістю, тенденцій ринку і глобальної політичної арени, хоча б так, як це рекомендується у звіті Світового банку «Побудова суспільства знань: нові завдання третинної освіти» [17]. Звичайно, це завдання складне. Завдання, покладені на університети, як стверджує К. Дж. Райнхартсен, становлять набір парадоксів. Адже «університети повинні: спрямовувати, дотримуючись потреб суспільства; звітувати за нечіткі результати; залишатися традиційними у мінливих умовах; бути провідниками змін у традиційних умовах; і, до речі, виконувати всі ці завдання в умовах нестачі ресурсів» [18]. Проте ці «парадоксальні», але реальні завдання ВО у законопроектах навіть не згадуються.

Закон «Про вищу освіту» в Україні зобов'язаний неприховано продемонструвати визначення мети її ВО як «надання суспільству здатності прогресувати шляхом усвідомлення себе й світу, підтримувати суспільство, яке навчається» і вказувати, яким чином в Україні буде реалізовуватися така мета.

4. Система вищої освіти

Тепер з'ясуємо зміст поняття «система ВО».

У статті 16 законопроекту МОНМС «система ВО» визначена через її склад: «Систему ВО складають: вищі навчальні заклади всіх форм власності; інші юридичні особи, що здійснюють освітню діяльність, пов'язану із наданням ВО; органи, які здійснюють управління у сфері ВО». Таке визначення лише частково відповідає Закону України «Про освіту», стаття 28 якого систему освіти вибудовує «із навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти». Як легко помітити, визначення «системи ВО» законопроекту МОНМС не включає в систему ВО «наукові, науково-методичні і методичні установи, науково-виробничі підприємства», які безпосередньо не «здійснюють освітню діяльність», а лише опосередковано можуть їй сприяти. Іншими словами, цим визначенням із системи ВО виводиться, наприклад, Інститут ВО НАПН України, бо він не здійснює «освітню діяльність, пов'язану із наданням ВО» і «управління у сфері ВО».

Проте в систему ВО законопроекту МОНМС потрапляють незалежні установи «контролю якості освіти (агенції, бюро, професійні асоціації тощо), які функціонують на госпрозрахункових засадах», оскільки вони у статті 17 «Управління у сфері ВО» зараховуються до суб'єктів «управління у сфері ВО у межах їх компетенції» поряд із «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки» (далі в нашій статті для скорочення – «головним органом»); «іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі військові навчальні заклади (вищі навчальні заклади з особливими умовами навчання)»; «органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади»; «власниками вищих навчальних закладів» та «органами громадського самоврядування в освіті (спілки

ректорів (директорів) вищих навчальних закладів України, регіональні ради ректорів (директорів) вищих навчальних закладів, конференції, з'їзди, асоціації педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, асоціації вищих навчальних закладів тощо»).

Проект «К» систему ВО із законопроекту МОНМС доповнює науково-методичними установами та органами самоврядування в галузі ВО. Проект «З» у ст. 11 систему ВО описує точніше: вищі навчальні заклади всіх форм власності; рівні та ступені (кваліфікації) ВО; галузі знань і спеціальності; освітні (освітньо-професійні й освітньо-наукові) та наукові програми; стандарти освітньої діяльності і стандарти ВО; органи, що здійснюють управління у сфері ВО; учасники навчально-виховного процесу.

Проект «Я» систему ВО описує і презентує як таку, що має функціональну та інституційну структуру. До функціональної структури системи ВО включе-

но: 1) рівні ВО; 2) освітні, освітньо-наукові та наукові ступені; 3) стандарти освітньої діяльності та стандарти змісту ВО. Інституційна структура системи ВО охоплює: 1) вищі навчальні заклади всіх форм власності; 2) наукові установи, які здійснюють підготовку за третім освітнім рівнем для здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії; 3) Національну комісію регулювання освіти й науки; 4) агенції зовнішнього забезпечення якості ВО; 5) кваліфікаційні центри; 6) заклади, що здійснюють післядипломну підготовку осіб із вищою освітою для видів економічної діяльності, у яких додаткову професійну підготовку або періодичне підвищення кваліфікації передбачено актами законодавства України.

Якщо звернутися до табл. 2. «Бачення компонент системи ВО у законопроектах», то легко з'ясувати, що їх автори уявляють досить різні системи ВО.

Таблиця 2

Бачення компонент системи ВО у законопроектах

Компоненти системи ВО	У проекті МОНМС	У проекті «З»	У проекті «К»	У проекті «Я»
1.	Вищі навчальні заклади всіх форм власності.	Вищі навчальні заклади всіх форм власності.	Вищі навчальні заклади всіх форм власності.	Вищі навчальні заклади всіх форм власності.
2.	Інші юридичні особи, що здійснюють освітню діяльність, пов'язану із наданням ВО.	–	Інші юридичні особи, що провадять освітню діяльність, пов'язану із наданням ВО.	Наукові установи, які здійснюють підготовку за третім освітнім рівнем для здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії.
3.	–	–	–	Заклади, які здійснюють післядипломну підготовку осіб з вищою освітою.
4.	–	–	Науково-методичні установи.	–
5.	Органи, які здійснюють управління у сфері ВО.	–	Органи, які здійснюють управління у сфері ВО.	Агенції зовнішнього забезпечення якості ВО, кваліфікаційні центри.
6.	–	–	Органи самоврядування у галузі ВО.	–
7.	–	Рівні та ступені (кваліфікації) ВО.	–	Рівні ВО; освітні, освітньо-наукові та наукові ступені.
8.	–	Стандарти освітньої діяльності та стандарти ВО.	–	Стандарти освітньої діяльності та стандарти змісту ВО.
9.	–	Галузі знань і спеціальності.	–	–
10.	–	Освітні (освітньо-професійні і освітньо-наукові) та наукові програми.	–	–
11.	–	Учасники навчально-виховного процесу.	–	–
Загальна кількість компонент	3	6	5	6

Загалом НСВО може бути представлена щонайменше 11-ма компонентами, з яких законопроект МОНМС «помічає» лише 3 компоненти, проект «К» – 5, проекти «З» і «Я» – по 6. Зрозуміло, що такі різнокомпонентні системи ВО будуть і по-різному проектуватися. Найповніше систему ВО відображає проект «Я», і це бачення потрібно зберегти в остаточному законопроекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онищенко Оксана. На розпутьті / О. Онищенко // Дзеркало тижня. – 26.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/EDUCATION/na_rozputti-102717.html.

2. Проект Закону України "Про вищу освіту" (нова редакція) станом на 1.07.2011. – 84 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education.unian.net/ukr/detail/190955>.

3. Мірошніченко Ю. Доопрацьований проект Закону України "Про вищу освіту" (2011.06.08) – 56 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.miroshnichenko.ua/Прес-центр/Офіційна-позиція/2011.06.08/-доопрацьований-проект-закону-україни-про-вищу-освіту.html>.

4. Проти деградації освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Проти_деградації_освіти.

5. Порівняльний аналіз законопроектів про вищу освіту / підготували Єгор Стадний, Інна Совсун; Центр дослідження суспільства. – 39 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cedos.org.ua>.

6. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

7. Висновки Головного науково-експертного управління 12.01.2011 на проект Закону України "Про вищу освіту" (реєстраційний № 7486 від 17.12.2010 р., внесеного народним депутатом України Ю. Мірошніченком) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=39285.

8. Цит. пр. 6.

9. Лімська Декларація "Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів" (1988) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.insteuro.civica.org/Vologna_process/lima.htm.

10. Международная стандартная классификация образования 2011 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/UNESCO_GC_36C-19_ISCED_RU.pdf.

11. К обществам знания. Всемирный доклад ЮНЕСКО. – Париж : Издательство ЮНЕСКО, 2005. – 240 с.

12. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы / пер. с англ. – М. : Издательство «Весь Мир», 2003. – 232 с.

13. Лорильяр Д. Відкрите викладання: ключ до стабільної та ефективної відкритої освіти / Д. Лорильяр // Відкрита освіта: колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / за ред. Тору Гійосі та М. С. Віджая Кумара; пер. з англ. А. Іщенко, О. Насика. – К. : Наука, 2009. – 256 с.

14. Ниборг П. Высшее образование как общественное благо и предмет общественной ответственности / П. Ниборг // Высшее образование в Европе. – 2003. – Том XXVIII. – № 3.

15. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – К.: "МП Леся", 2010. – 368 с.

16. Мірошніченко Ю. Доопрацьований проект Закону України "Про вищу освіту" (2011.06.08) / Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про вищу освіту".

17. World Bank (2002), Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education, Washington, D.C. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079956815/se.pdf>.

18. Райнхартсен К. Дж. Высшее образование как фактор построения общества знаний – точка зрения непосредственных участников процесса на экономическое партнерство / К. Дж. Райнхартсен // Высшее образование в Европе. – 2003. – Том XXVIII, No. 1.

Цитувати: Клепко С. Ф. Понятійно-категоріальний апарат проектів Закону України «Про вищу освіту». Частина 1: Необхідність уточнення термінів / С. Ф. Клепко // Постметодика. – 2014. – № 1. – С. 9 – 16.

© С. Ф. Клепко, 2014. Стаття надійшла в редакцію 26.03.2014 ■